

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 329.735(450=163.6)"1945"
341.231(450=163.6)
prejeto: 29. 12. 2006

Peter Černic

prof. zgodovine in filozofije, Klasični licej Primoža Trubarja, Ul. Puccini 14, I-34170 Gorica
e-pošta: peter.cernic@tele2.it

Obnova katoliškega tabora v Gorici leta 1945 v luči polemike med Slovenskim Primorcem in partizanskim tiskom

IZVLEČEK

Prispevek skuša osvetliti pomen in okoliščine nastanka časopisa Slovenski Primorec v obdobju hude napetosti in merjenja moči med zavezniško vojaško upravo in partizansko ljudsko oblastjo na Goriškem v coni A Julijske Krajine. Skozi pisanje partizanskega tiska in ob analizi medijskih polemik avtor opisuje okoliščine ponovnega preroda katoliškega tabora v Gorici jeseni leta 1945 v luči uveljavljanja alternativnega, pragmatično-konstruktivnega soočanja z zavezniško vojaško upravo.

KLJUČNE BESEDE

Slovenski Primorec, Soški tednik, Primorski dnevnik, razmejitev Goriške, Alojzij Novak, slovensko šolstvo v Italiji, Zavezniška vojaška uprava, ZVU, katoliški tabor v Gorici

SUMMARY

THE REVIVAL OF THE CATHOLIC RALLY IN GORIZIA IN 1945 IN VIEW OF POLEMICS BETWEEN THE SLOVENSKI PRIMOREC AND THE PARTISAN PRESS

The contribution attempts to illuminate the significance and circumstances of the origin of the newspaper Slovenski Primorec during the period of severe tension and power measuring between the allied military administration and the partisan people's authority in the Gorizia region in zone A of Julijska Krajina. From the writing of the partisan press and by analysing media polemics, the author depicts the circumstances of the resumed revival of the Catholic rally in Gorizia in autumn 1945 in view of enforcement of an alternative, pragmatic-constructive confrontation with the allied military administration.

KEY WORDS

Slovenski Primorec, Soški tednik, Primorski dnevnik, demarcation of the Gorizia region, Alojzij Novak, Slovene educational system in Italy, Allied military administration, Catholic rally in Gorizia

Uvod

Burno dogajanje na slovenski zahodni meji po koncu druge svetovne vojne in pred dokončno razmejitvijo cone A Julijske Krajine leta 1947 ostaja po šestdesetih letih v marsičem še nepojasnjeno in večkrat predmet tudi polemičnega soočanja tako med slovenskimi kot tudi italijanskimi zgodovinarji. Zaradi tega je danes težko podati celotno sliko, ki bi nam omogočala splošno razumevanje okoliščin, v katerih je začel izhajati časopis *Slovenski Primorec*. K tej nejasnosti nedvomno pripomoreta tako skopost virov kot dolga leta zapostavljena in pogosto kritizirana vloga kroga, ki se je okoli časopisa zbiral in ga izdajal. Danes o goriškem časopisu, ki je izhajal od avgusta 1945 do leta 1948, ko je spremenil ime v *Katoliški glas*, vemo še zelo malo.

Prav zaradi tega bi se na tem mestu radi izognili splošni politični oceni lista in bi se uvodoma omejili le na nekatera dejstva. *Slovenski Primorec* je idejno močno nabit časopis, ki ga navdihuje in preveva tako cerkveni krščansko-socialni nauk kot bolj specifično nauk papeža Pija XII. Afiniteta s papeževim naukom je nedvomno odločilno vplivala, da se je časopis zelo zgodaj odločil obsojati komunizem. Že 11. oktobra leta 1945 je list namreč zelo pogumno objavil pastirsko pismo jugoslovanskih škofov, ki so glasno opozarjali na revolucijo in na njene posledice v Jugoslaviji.¹ Ne glede na te ostre kritike, ki pa niso bile še izrečene v luči politične konfrontacije, moramo izpostaviti dejstvo, da vsaj do konca leta 1945 njegova uredniška linija ni želela biti strankarsko politično obarvana. Časopis se je predstavljal kot apolitičen in se je z vso svojo močjo trudil uveljavljati svojo moralno avtoriteto in spoštovanje svobode rimsko-katoliške cerkve. V uvodniku prve številke² je jasno zapisano, da list noče stopati v strankarsko politično dogajanje, a želi le poučevati ljudstvo v duhu resnice o vseh tistih vprašanjih, za katere bi se katoličan moral zanimati, kar pa ne izključuje politike v njeni najvišji, to je moralni razsežnosti.

Časopis je bil v rokah tistega dela slovenske duhovščine goriške nadškofije, ki se je po vojni zblížala z do tedaj večkrat kritiziranim nadškofom Carlom Margottijem in od leta 1945 dalje v nadškofijski kuriji prevzela vodilne funkcije. Alojzij Novak v svoji Črniški kroniki piše, da so uredništvo lista poleg njega, ki je bil glavni urednik, sestavljali še Franc Močnik, Kazimir Humar, Alfonz

Čuk, Alfonz Marija Jožef Berbuč in Artur Zaletel.³ Ta skupina je stopila v polemiko z drugo imenitno figuro goriške duhovščine Ivom Juvančičem, ki je bil do škofa Margottija zelo kritičen. Pri listu so sodelovali še duhovniki in laiki z velikim moralnim ugledom, ki so si ga pridobili že pred drugo svetovno vojno s svojim neustrašnim zoperstavljanjem fašizmu in nenehnim obsojanjem krivic, ki so se godile primorskemu narodu zlasti pod fašističnim režimom,⁴ kar je tudi poudarjeno v prvi številki lista. Razvidno je torej, da se je okoli lista zbirala skupina ljudi, ki je bila resnično globoko predana tako slovenskemu narodu kot tudi Cerkvi, njeni hierarhiji in institucijam; skupina, ki se je čutila poklicano dnevno usklajevati ljubezen do križa in Cerkev z ljubeznijo do naroda, in ki ni hotela pristati na ločitev naroda od Cerkve.⁵ Okoli tega kroga ljudi, ki je v tem burnem obdobju odigral povezovalno vlogo za slovenske katoličane, bivajoče na Goriškem, se je že zelo zgodaj zbralo jedro bodoče prosvetne, kulturne in politične organiziranosti slovenskih katoličanov v mestu.

Prispevek se bo torej osredotočil na medijsko analizo okoliščin, ki so privedle do reorganizacije katoliškega tabora v Gorici, ne bo pa se dotaknil precej bolj zapletene analize razvoja ideološke in strankarsko-politične polemike s partizanskim tiskom,⁶ ki se je uresničila ob postopnem avtonomnem dozorevanju in utrjevanju antikomunističnih stališč na straneh lista. To vprašanje bi zahtevalo sicer precej obširnejši pristop tudi glede na izredno zapletene razmere Goriške med drugo svetovno vojno, ki ostajajo danes v veliki meri še nepojasnjene. Politično vprašanje je vsekakor z vso svojo ostrino stopilo v ospredje šele proti koncu leta 1945, nedvomno po sprejetju ustave FLRJ, 11. novembra 1945 in ob odpiranju vprašanja razmejitve. Polemika v tem oziru je bila možna le, ker je *Slovenski Primorec* s svojim sporočilom prodril med ljudi in si ustvaril kulturno in prosvetno zaledje, ki ga partizanski tisk ni mogel več zemarjati.

Pri analizi bomo torej pozorni na kontekstualizacijo polemik v tisku, ki nam bodo odkrivale uveljavljanje kroga ob *Slovenskem Primorcu* in z njim alternativnega, veliko bolj odprtega in za zaveznike sprejemljivejšega odnosa, ki je sprejemal zavezniška pravila igre in znotraj teh sistematično

¹ *Slovenski Primorec*, 4. 10. 1945, leto 1, št. 7, str. 1-4.

² Uvodnik ni podpisan, a Franc Močnik sam to izjavlja v intervjuju Boža Rustje. Glej Rustja, *Intervju s Francem Močnikom*, in Humar, Zlatomašnik, *Koledar 1984*.

³ Novak, *Črniška kronika*, str. 237.

⁴ *Slovenski Primorec*, 29. 8. 1945, leto 1, št. 1, str. 2.

⁵ S prvo številko leta 1946 sta bila v glavi časopisa prisotna lipov list in križ, kar tudi simbolno potrjuje misel, zapisano v *Slovenskem Primorcu*, 29. 8. 1945, leto 1, št. 1, str. 3: "... se bomo z vso silo uprli vsakemu poizkusu, da bi se zasejal razdor med našim narodom in cerkveno oblastjo".

⁶ Glej Bajc, *Slovenski Primorec*.

uveljavljaj slovenske narodne interese na Goriškem. To je razvidno tako ob ustanovitvi slovenske šole pod Zavezniško vojaško upravo kot tudi ob organizaciji kulturno-prosvetne organiziranosti v mestu, kar je sprožilo pravi medijski linč.

Medijska klima ob nastanku časopisa

Sodeč po izjavah Franca Močnika, enega izmed urednikov *Slovenskega Primorca*, je list nastal zaradi laži novih oblasti v Sloveniji in zaradi blatenja Cerkve,⁷ ki se je v medijih takrat zelo širilo. Dejansko je *Primorski dnevnik* svojo kampanjo v tem smislu začel že 20. maja, ko je ostro napadel Rudolfa Klinca,⁸ župnika iz Velikih Žabelj in bodočega rednega sodelavca *Slovenskega Primorca*, župnika iz Sturij Srečka Gregorca ter župnika iz Batuj Antona Krapeža. Javno jih je obsodil, da so med vojno najprej sodelovali z belogardisti, nato pa še s četniki.⁹ Ton napadov se je v mesecu juliju spremenil in polemika je tedaj dobila ideološko razsežnost. V tem okviru izstopata objava govora Borisa Kidriča na kongresu OF v Ljubljani,¹⁰ v katerem je ostro napadel škofa Rožmana, in članek *Partizanski duhovniki gredo pravo pot*, ki je objavil poročilo verskega referenta glavnega štaba Slovenije in člana predsedstva AVNOJ-a dr. Metoda Mikluža, ki je obsojal katoliško sredino¹¹ in pozval vse duhovnike, naj se pridružijo OF, da zajamčijo enotnost naroda. Toni polemike so se avgusta ponovno spremenili in postali vse bolj narodno obarvani, ko se je na straneh lista 12. avgusta pojavila ostra izjava skupine goriških duhovnikov proti nadškofu Margottiju, ki se je v tistih dneh, po prisilnem izgonu iz Gorice, vrnil v nadškofijo. Nadškofa so predstavili kot fašista, ki je onemogočal dosledno uveljavljanje dvojezičnosti na škofiji. Zanimiva je argumentacija v članku: "Po padcu fašizma Vi niste slovenščini priznali pravične enakopravnosti. Še potem, ko je Hitler, največji terorist malih narodov, pravzaprav njegov oproda Rainer, v Gorici otvoril slovensko gimnazijo, ko so oblastniki na Primorskem slovenščini priznali enakopravnost na prefekturah in magistratih, ste Vi

vztrajali in še vztrajate v fašistični miselnosti in niste izvršili najmanjše spremembe v prilog slovenskim pravicam."¹² Margotti naj bi torej ravnal slabše od Nemcev, ki so Slovencem v mestu vsekakor omogočali jezikovno enakopravnost. Omenjeni duhovniki so mu v nadaljevanju postavili neke vrste minimalne zahteve za uveljavljanje slovenščine ob vrnitvi na njegovo pastirsko mesto. Ponoven napad na Margottija je bil objavljen 15. avgusta,¹³ ko so nadškofu očitali krivično uporabo kanona 2344, ki je predvideval kazen za vse tiste duhovnike, ki krivično obtožujejo svojega ordinarija.

Drugačen je bil pristop *Soškega tednika*, v katerem je širša ideološka polemika precej manj opazna. Napadi so redko usmerjeni proti Cerkvi kot ustanovi, ampak predvsem proti posameznim duhovnikom.¹⁴ Žrtev takega pisanja sta bila duhovnika Lojze Ličn in Mirko Zorn, ki sta bila grobo obtožena sodelovanja z domobranstvom,¹⁵ predvsem pa nadškof Margotti, ki je v tem oziru postal tarča zelo razčlenjenih in močno argumentiranih napadov. *Soški tednik* je 11. avgusta objavil odprto pismo, podpisano z A. Gentano,¹⁶ v katerem je zelo razčlenjeno Margottiju očital, da se je oddaljil od linije nadškofa Sedeja, da je skušal romanizirati goriško duhovščino, da je favoriziral duhovnike, ki so prišli iz drugih škofij, da je izrinjal slovenščino v delovanju nadškofije, da je dopustil, da je Trst šel pod vpliv Beneškega patriarhata in se oddaljil od Gorice in Oglejskega patriarhata, da se je izpostavil za Mussolinija. Zaradi vsega tega ga je pozval, naj zapusti Gorico. Mimogrede je belogardizem očital tudi Mirku Brumatu, nemu izmed vodilnih goriških duhovnikov.¹⁷ Margottija je isti list ostro napadel še 18. avgusta,¹⁸ ko je objavil del tajne okrožnice za duhovščino goriške nadškofije z dne 26. julija 1940. V njej je bil Margotti očital slo-

⁷ Franc Močnik pravi: "Ko smo videli, kako lažejo ljudem in kako blatijo Cerkev, smo se duhovniki zbrali v zakristiji stolnice in sklenili, da bomo začeli izdajati nov list." (Rustja, Intervju s Francem Močnikom).

⁸ Rudolf Klinec, najprej župnik v Velikih Žabljah, nato pa kancler Goriške nadškofije od leta 1945 do smrti. Imenovanje je prejel aprila 1945, a v službo je stopil komaj 25. avgusta 1945 po krajšem umiku v notranjost Italije po dogodkih maja 1945.

⁹ *Primorski dnevnik*, 20. 5. 1945, leto 1, št. 7, str. 3.

¹⁰ *Primorski dnevnik*, 22. 7. 1945, leto 1, št. 60, str. 1.

¹¹ *Primorski dnevnik*, 21. 7. 1945, leto 1, št. 59, str. 1: "Vse obsodbe vredna je tista katoliška sredina, ki je trdila, da se narodno osvobodilne borbe ne more udeležiti zaradi tega, ker se boji brezboštva."

¹² *Primorski dnevnik*, 12. 8. 1945, leto 1, št. 78, str. 2.

¹³ *Primorski dnevnik*, 15. 8. 1945, leto 1, št. 80, str. 2. Kritika do Margottija je v tem primeru pretirana, saj je že v adventu 1943 naslovil in objavil v *Bollettino dell'arcidiocesi di Gorizia* pismo slovenskim vernikom v slovenščini, obenem je istega leta dal dovoljenje za slovensko mašo v cerkvi sv. Ignacija na Travniku.

¹⁴ Izjema je bila v tem oziru objava Kocbekovih izjav, ki ostro obsojajo katoliške vrhnje plasti v Sloveniji, ki naj bi se predale sebičnosti. Kocbek zahteva v tem primeru katolicizem, ki naj bi se omejil le na verski obseg. *Soški tednik*, 28. 7. 1945, leto 1, št. 4, str. 2.

¹⁵ *Soški tednik*, 28. 7. 1945, leto 1, št. 4, str. 2.

¹⁶ *Soški tednik*, 11. 8. 1945, leto 1, št. 6, str. 2.

¹⁷ Brumat je bil med koncem leta 1944 in začetkom 1945 žrtev ostrih napadov partizanskih oblasti, tako da je bil v domobranskem časopisu Goriški list dne 31. januarja objavljen anonimen članek njemu v obrambo. Glej *Goriški list*, 31. 1. 1945, leto 2, št. 9, str. 1. Margotti je bil žrtev napadov partizanskega tiska, in sicer je proti njemu pisal *Partizanski dnevnik* 7. decembra 1944 (leto 2, št. 325, str. 1) in 26. januarja 1945 (leto 3, št. 22 str. 2).

¹⁸ *Soški tednik*, 18. 8. 1945, leto 1, št. 7, str. 2.

*Glava Slovenskega Primorca, katoliškega tednika
(Uredništvo Novega glasa; Slovenski Primorec,
leto II, št. 24, str. 1).*

venskim duhovnikom, da se ob vstopu v vojno niso pohvalno izrazili do dveh poglavarjev, ki naj bi svetu z orožjem zagotovila trajni mir. Podoben napad beležimo še 1. septembra.¹⁹ Razvidno je, da sta avgusta tako *Soški tednik* kot *Primorski dnevnik* igrala vlogo borcev za narodno uveljavljanje Slovencev in slovenščine v nadškofiji in s tem skušala pridobiti zase narodno zavedno duhovščino prav v luči polemike z do tedaj Slovincem nenaklonjenim škofom Margottijem, ki je bil tudi eden najostrejših zagovornikov antikomunizma.

V takšnem medijskem ozračju in ob uveljavljanju nove zavezniške uprave je torej *Slovenski Primorec* zagledal luč. Zanimivo je, da se je kljub vsej ostrini številnih osebnih napadov proti ožjim sodelavcem lista²⁰ v začetnem obdobju časopis postavil le v obrambo Cerkev kot ustanove, kot je to razvidno pri obrambi nadškofa Margottija, ki jo je objavil že 29. avgusta na straneh prve številke lista.²¹ Enako je bilo tudi s pisanjem v bran papežev, naj si bo to Pija XI., ko list izpostavlja pomembnost pastirskega pisma *Mit Brennender Sorge*, s katerim je že leta 1937 obsodil nacizem, kot tudi Pija XII., ki ga predstavlja kot osebo, ki se je nacizmu odločno zoperstavila.

Razvidno je torej, da je skušal časopis v tej prvi fazi predvsem povezati narod s Cerkvijo in z njenimi pastirji. Cerkev so v zapisih prvih števil stalno prikazovali kot učiteljico, ki ima odgovore na ključna vprašanja tiste dobe in jih mora posredovati ljudstvu.²² Na straneh lista so se zato na-

črtno zvrstili zapisi o socialnem nauku cerkve, predvsem pa so bili v ospredju papeževi govori, med katerimi izstopa *Benignitas et humanitas*. Papež je v njem govoril o demokraciji, v kateri človek ni obravnavan kot predmet in pasivni element socialnega življenja, kot anonimna številka v masi ljudi, ampak kot subjekt, temelj in cilj demokratične ureditve.

Slovenski Primorec je od vsega začetka kljub svoji apolitičnosti zlomil medijsko kulturno enotnost in enotnost, kar pa ni sprožilo neposrednih napadov na list, če izvzamemo tistega po objavi pastirskega pisma jugoslovanskih škofov. Proti časopisu je "ljudska oblast" nastopila s konkretnim bojkotom prodaje in preganjanjem raznašalcev.²³ Mimo uveljavljanja na medijski sceni si je krog okoli *Slovenskega Primorca* s konkretnimi političnimi potezami prizadeval tudi za administrativno uveljavljanje slovenske prisotnosti v mestu. Pri tem se je konstruktivno soočal z novo zavezniško oblastjo v pričakovanju dokončne odločitve zaveznikov o usodi cone A.

Problem vključevanja katoličanov v administrativni aparat

Politika nesodelovanja z zavezniškimi oblastmi, ki jo je avgusta meseca vodil razpuščen Pokrajinski narodnoosvobodilni odbor za Slovensko Primorje in Trst,²⁴ je v krogu *Slovenskega Primorca*

¹⁹ *Soški tednik*, 1. 9. 1945, leto 1, št. 9, str. 2.

²⁰ Poleg že omenjenega Klinca in Brumata je bil na straneh *Primorskega dnevnika*, dne 23. 8. 1945, leto 1, št. 86, str. 2 v članku *Župnik fašist se je vrnil* tarča napadov tudi župnik Zavadlav, ki se je zaradi omenjenega članka obrnil na sodno oblast. Septembra leta 1946 je bil v nepojasnjenih okoliščinah ubit.

²¹ *Slovenski Primorec*, 29. 8. 1945, leto 1, št. 1, str. 2.

²² Glej *Bollettino dell'Arcidiocesi di Gorizia*, leto 1943, št. 11-12, str. 130-131. Adventno pastirsko pismo v slovenščini objavlja sledeče besedilo: "Če bi naše ljudstvo bilo poučeno o vsebini raznih papeških okrožnic: o komunizmu in Quadragesimo anno Pija XI., o Rerum novarum Leona XIII., ki je magna charta o delavskih pra-

vica; če bi naše ljudstvo poznalo besede Pija XII. govorenje v Vatikanu delavcem 13. junija preteklega leta, če bi naše ljudstvo vedelo za vse poslanice sv. Očeta o vojni in o pogojih pravega miru, bi si ustvarilo drugačno mnenje o Cerkvi."

²³ Časopis je bil na Goriškem v coni B Julijske Krajine prepovedan. V coni A pa so bili raznašalci *Slovenskega Primorca* večkrat tarča ustrahovanj, o čemer Slovenski Primorec večkrat piše.

²⁴ 11. avgusta 1945 je Zavezniška vojaška uprava ukinila NOO kot osnovne nosilce civilne uprave. Namesto njih so imenovali okrožne in občinske svete. PNOO je izgubil oblastno funkcijo, njegovo delo posvetovalnega organa pa se je nadaljevalo skozi vso leto 1946, do ukinitve 23. februarja 1947 kot posledice podpisa pariš-

vzbudila vrsto pomislekov, saj so duhovniki in laiki menili, da je sodelovanje z Zavezniško oblastjo bistvenega pomena za ohranitev vsaj nekaterih pridobitev, ki so si jih Slovenci leto prej pod nemško okupacijo izborili v mestu. Obenem je treba izpostaviti tudi dejstvo, da je bilo soočanje z oblastjo v luči spoštovanja pravnega reda za dober del duhovščine moralna dolžnost. Taki stiki so obrodili nekaj rezultatov tudi v obdobju fašistične diktature, ko je širšemu katoliškemu krogu uspelo preko spomenic in s prisotnostjo v najrazličnejših forumih opozarjati na problematiko Slovencev v Julijski Krajini, predvsem pa s stiki z zmernejšim delom državnega aparata in raznih državnih izpostav centralne oblasti reševati vsaj nekatere manjše konkretne probleme zatiranega slovenskega naroda. Zavedanje pomena stikov z oblastjo, ne glede na to, če je bila oblast naklonjena ali pa ne, je bilo v tem krogu zelo živo, rezultati, ki jih je bila taka praksa dosegla, pa so bili tako globoko prisotni v zavesti ljudi, da je o njih posredno poročal tudi *Primorski dnevnik*, ko je objavil že citirano spomenico goriških duhovnikov proti nadškofu Margottiju. Tak pristop je namreč omogočil ponovno uradno uveljavljanje slovenščine v Gorici po fašističnem dvajsetletju.

Zasluge za to je ob konkretnih domobranskih pritiskih na nemške oblasti imel goriški katoliški krog, tedaj zbran okoli Janka Kralja. Nemška oblast je namreč od septembra 1943 dalje, verjetno v luči načela "divide et impera", rehabilitirala slovensko komponento v mestu na račun italijanske in ji dala možnost, da se uveljavi na kulturnem, upravnem in šolskem področju. Dani so bili tudi torej pogoji za slovenski kulturni preporod, za kar se je zavzel katoliški krog.²⁵ V tem kontekstu lahko razumemo tudi vključevanje posameznikov v civilne administrativne strukture *Adriatisches Küstenland*. Pri tem so skušali, kolikor je bilo mogoče, ohraniti distanco od slovenskega domobranstva, ki je maja 1944 postalo aktivno v mestu tudi s tiskanjem svojega časopisa *Goriški list*, s katerim pa vodstvo ka-

toliškega kroga uradno ni sodelovalo.²⁶ Mesta znotraj uprave, ki so jih Slovenci tedaj zasedli, so bila v glavnem v zakulisju, a kljub temu so omogočala dvojezično delovanje mestnega in okrožnega administrativnega aparata in ponovno uradno rabo slovenščine, kar se je odražalo v imenovanju slovenskega podžupana, ki je postal dr. Nikolaj Tonkli, predsednika okrožnega sodišča dr. Franca Vidmarja, referenta za slovenske zadeve na prefekturi v Gorici dr. Lojzeta Vogriča, in še predsednika Deželnega šolskega sveta dr. Antona Kacina, tudi predsednika Slovenskega kulturnega sveta.²⁷ Da se je vključevanje v administrativni aparat obrestovalo, je bilo razvidno ob rojstvu slovenske gimnazije v mestu, saj so k njeni ustanovitvi nedvomno pripomogli odlični osebni stiki s prefektom, grofom Pacejem.²⁸ V Gorici je tako nastala slovenska gimnazija, ki je redno in popolnoma svobodno delovala od novembra 1944 do aprila 1945. Da je bil ta podvig zelo cenjen med ljudstvom, dokaj zgovorno opozarja tudi Hubert Močnik,²⁹ ki je v spominih ugotavljal, da je bil problem, pred katerim so se slovenski Goričani znašli leta 1944, "ali naj v tem času slovenska mladina v določenih krajih ostane brez šol ali naj recimo v Gorici še naprej obiskuje italijanske šole, še vedno prepojene s fašističnim duhom?"³⁰

Da je uspehom botrovalo vključevanje v civilni administrativni aparat v mestu, je razvidno tudi iz zapisov bodočega odgovornega urednika *Slovenskega Primorca*, stolnega kanonika Alojza Novaka, ki je v Črniški kroniki 26. junija 1945 beležil: "Danes Slovenci v Gorici pomenimo mnogo manj kot kdaj prej; še pod nemško okupacijo smo imeli šole in gimnazijo, – danes ni vsega tega več. In še nekaj je občuten minus: veliko Slovencev, tudi najpomembnejših, so partizani zaprli, veliko jih je pobegnilo iz Gorice v Italijo – le redki smo še nasejani v mestu – par advokatov, zdravnikov in par duhovnikov, ki pa smo vsi preobloženi s poklicnim delom. Kako naj vzdržimo protiutežje proti sladkim Lahom, ki se zaveznikom dobrikajo?! Prav je imel oni laški nekđaj v Gorico privandrani človek, ki je v Vidmu rekel: "Slovenci sami v Gorici napeljujejo

ke mirovne pogodbe 10. februarja 1947 med Jugoslavijo in Italijo.

25 Pri tem slovenskem preporodu v Gorici so aktivno sodelovali skoraj vsi člani bodočega uredništva *Slovenskega Primorca*. Na slovenski gimnaziji sta poučevala tako K. Humar in A. Čuk, ki je bil tudi delegat nadškofijskega ordinariata v Deželnem šolskem svetu za Goriško. F. Močnik je začel skupaj z A. Čukom zbirati mladino v slovenski poskusni katoliški akciji, M. Brumat je od nadškofa Margottija dosegel že decembra 1943 slovensko mašo na Travniku, F. Močnik in pa A. M. J. Berbuč sta obnovila delovanje Goriške Mohorjeve družbe, ki je leta 1944 ponovno izdala svoj koledar, obnovljena je bila tudi Katoliška tiskarna, v kateri so leto kasneje tiskali *Soški tednik* (Černic, *La ripresa*, str. 81–96).

26 V skoraj letu izhajanja lahko najdemo le en intervju z duhovnikom in en članek v obrambo Mirka Brumata pred napadi partizanskega tiska. Tudi vodilni laiki se na listu niso izpostavljali.

27 Glej Močnik, *Spomini in izkustva*, str. 190; Černic, *La ripresa*, str. 84.

28 Do česa podobnega v Trstu tedaj ni prišlo, kljub velikim pritiskom domobranskega štaba. Za splošno oceno glej Mellinato, *Scuola e confine*, str. 349.

29 Hubert Močnik, goriški šolnik. Leta 1944 je poučeval v Savoni, 2. maja leta 1945 mu je OF v Gorici poverila funkcijo komisarja za trgovsko srednjo šolo v ulici Crispi, za šolo lepe umetnosti v ulici Veneto in za agrarni zavod v ulici Duca d'Aosta.

30 Močnik, *Spomini in izkustva*, str. 190.

vodo na naš mlin." Istega dne je še bolj ostro nadaljeval: "Kar se Mussoliniju ni posrečilo v 25 letih, so dosegli partizani v 6 tednih – izpraznili so Gorico od Slovencev, vsaj pomembnejših. Služkinje po laških družinah so še Slovenke, a da bi dobili ljudi, ki bi vodili naše kulturno in politično delo – to je danes nemogoče." Zaključil je: "To sem jasno povedal enemu višjih funkcionarjev OF. [...] Tirjal sem, da naj zaprte spustijo, beguncem zasigurajo povratek in nas puste, da si bomo v Gorici spet opomogli po razdejanju, ki so ga povzročili, da bomo spet svoje šole odprli itd."³¹ Zavest, da je bilo treba v administrativnem aparatu postaviti protitež uveljavljajočemu se italijanstvu, je bila zelo močna. Delovanje kroga, zbranega ob *Slovenskem Primorcu*, se je zato osredotočilo na potegovanje za ustanovitev slovenske šolske mreže pod okriljem Zavezniške vojaške uprave. To je obenem omogočilo postopno okrepitev slovenskih katoličanov v mestu, saj je šola postala naravna zaposlitev za tisto slovensko inteligenco, ki je v mestu delovala že pred koncem vojne.³²

Polemika okrog šolskega vprašanja

Nastanek slovenskega šolstva pod Zavezniško vojaško upravo je spremljalo tudi časopisje. Na tiskovni konferenci 4. avgusta 1945 se je poročnik John Simoni, zadolžen za vzpostavitev šolske mreže na območju cone A, takole izrazil: "Oddelek za vzgojo Zavezniške vojaške uprave hoče odpreti vse panoge slovenskih šol. Vsekakor šole lahko odprejo samo tam, kjer so dijaki, kvalificirani učitelji in potrebni šolski prostori. Pod temi pogoji bodo odprte tudi srednje šole."³³ Šole naj bi torej odprla Zavezniška vojaška uprava, ki ni priznala že obstoječih partizanskih šol, istočasno pa je začela razpuščati Pokrajinske narodnoosvobodilne odbore in sistematično uveljavljati svojo civilno oblast. V tem okviru se je spor z Zavezniško vojaško upravo stopnjeval do take mere, da je vodstvo razpuščenega Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora za Slovensko Primorje in Trst proglasilo trdo in odločno politiko nesodelovanja z anglo-ameriško upravo.

V ta spor, ki bi zelo verjetno privedel do tega, da ne bi prišlo do ustanovitve slovenskih šol ne v mestu Gorica še manj pa v Trstu, je odločilno posegel tudi krog, zbran okoli *Slovenskega Primorca*. Kot poroča Alojzij Geržinič, je stik z Zavezniško

vojaško upravo v Gorici vzpostavil dr. Alfonz Čuk. V pismu por. Simoniju, napisanem v italijanskem jeziku v Gorici 24. avgusta 1945, je sporočil: "Dovoljujem si Vam predstaviti pravkar iz Ricciona dospelata dr. Antona Kacina in dr. Vinka Brumna. O obeh sem Vam pripovedoval v pogovoru, ki sva ga imela pred dvema tednoma v Trstu. Sta zaupanja vredni osebi in popolnoma usposobljena za delo na šolskem področju."³⁴ Tudi po tej poti se je kljub prepovedi razpuščenega Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora, začelo postavljati temelje za slovenske šole v mestu.

Spor "ljudske oblasti" z zavezniško vojaško upravo glede šolskega vprašanja se je odražal tudi v medijih, toda *Soški tednik* v to polemiko ni posegal. Omejil se je le na objavo poziva za vpis v slovenske šole, potem ko je to storil *Primorski dnevnik*. *Primorski dnevnik* pa je v skladu s politiko nesodelovanja večkrat ostro polemiziral z Zavezniško vojaško upravo in postavljал svoje pogoje. Začelo se je 7. avgusta, ko je bila na naslovni strani časopisa v članku *O našem šolstvu in uradništvu*, ki ga je napisal France Tončič, postavljena jasna zahteva: "Ali načelo enakopravnosti ali – nič".³⁵ *Primorski dnevnik* je torej zadeve postavil v maksimalistični luči in odklanjal ustanovitev slovenskega šolstva v okviru leta 1943 veljavne italijanske zakonodaje. V tem tonu so v avgustu sledili drugi polemični članki, v katerih se je postavljalo v ospredje nesprejemljivost ponovno restavriranega fašističnega pravnega reda iz leta 1943, kar je dejansko diskriminiralo Slovence in slovensko šolstvo. V tem oziru je zgovorno poročilo, ki ga je *Primorski dnevnik* objavil 24. avgusta v članku *Položaj našega šolstva*.³⁶ V njem je avtor obtožil zavezniške oblasti, da ovirajo organizacijo samostojnega slovenskega šolstva, kot je razvidno iz prepovedi organizacije učiteljskega tečaja v Gorici. Nato se je članek osredotočil na problematiko avtonomnega slovenskega šolskega suprainspektanta, ki ga poročnik Simoni Slovincem ni hotel priznati. Kot lahko razberemo iz zapisa o srečanju Oskarja Venturinja s Simonijem, je Simoni na to ostro odvrnil, češ da se "za slovenskim nadzornikom skriva politični organ, da simulira, da ne obvlada popolnoma italijanski jezik".³⁷ Razvidno je, da je Simoni zavračal slovenskega nadzornika zaradi močne politizacije slovenskega partizanskega šolstva, obenem pa je Simoni dejansko kritiziral tudi kvaliteto partizanskih šol. V istem zapisu namreč pravi, da je slovensko šolstvo treba dvigniti na raven italijanskega.

³¹ Novak, *Črniška kronika*, str. 231–232.

³² Profesorski kader, ki je poučeval na gimnaziji leta 1944, je skoraj v celoti poučeval na novoustanovljenih zavezniških šolah leta 1945. Isto se je zgodilo z osnovnimi šolami, ki so zaposlile vrsto učiteljic, ki so leta 1944 poučevale v Gorici v osnovni šoli v ulici Mamelli.

³³ Glej Artač, *Ob zlatem jubileju*, Koledar 1995; Bratina, *Petdeset let*, Koledar 1995.

³⁴ Humar, *Dr. Anton Kacin*, Koledar 1985, str. 152, ki citira Alojzija Geržiniča.

³⁵ *Primorski dnevnik*, 7. 8. 1945, leto 1, št. 73, str. 1.

³⁶ *Primorski dnevnik*, 24. 8. 1945, leto 1, št. 87, str. 2.

³⁷ Prav tam.

Kritično pisanje *Primorskega dnevnika* o šolskem vprašanju se je nadaljevalo tudi po 13. septembru,³⁸ ko je dnevnik končno objavil poziv za vpis v slovensko šolo.³⁹ Ostro je polemiziral z Zavezniško vojaško upravo, ker je na odgovorna mesta v šolskem aparatu imenovala ljudi, ki so delovali izven okvirov "ljudske oblasti". Pri tem je bil izrazito oster predvsem do Srečka Barage, Vinka Brumna in Antona Kacina. Kot smo že omenili, je zadnja dva zaveznikom predstavil Alfonz Čuk in sta v šolskem letu 1944/45 delovala v Gorici, v okviru Slovenskega deželnega šolskega sveta. Primorski dnevnik je vse tri 19. septembra ostro ozmerjal v članku Hlapci,⁴⁰ ko jim je očital, da so se izkoreninili slovenskemu rodu, da so postali "emigranti", da so služili Nemcu. V isti številki je list še enkrat brutalno napadel Barago v članku *Še o profesorju Srečku Baragi*, ki je 10. oktobra ponovno postal tarča grobih napadov v članku *Naše zadnje besede o profesorju Baragi*. Ostrina napadov zgovorno govori o tem, da je razpuščen Pokrajinski narodnoosvobodilni odbor za Slovensko Primorje in Trst izgubil vsakršno možnost, da bi ob ustanavljanju šol učinkovito vplival na imenovanje odgovornih kadrov. Poizkusi *Primorskega dnevnika* in kasneje tudi *Soškega tednika*, da bi z medijskim pritiskom vplivala na spremembo politike Zavezniške vojaške uprave, so bili neuspešni. To dokazuje tudi primer slavista Andreja Budala, ki mu je Zavezniška vojaška uprava odklonila dovoljenje, da se iz Vidma premesti v Gorico in se tu namesti na slovenski šoli.⁴¹

Tudi Slovenski Primorec je o šolski problematiki pisal zelo zgodaj. 12. septembra⁴² je pozitivno predstavil Kacina in pozdravil njegovo imenovanje na mesto okrožnega šolskega nadzornika, že teden prej pa, ko je bila polemika okrog šolskega vprašanja na višku, je javno vabil k vpisu v slovensko šolo in objavil daljši programski članek z naslovom *Vprašanje našega šolstva*,⁴³ v katerem je sprejel izhodišča Zavezniške vojaške uprave, izrečena na tiskovni konferenci v začetku meseca avgusta. Slovenske šole naj bi po mnenju pisca odprli tam,

kjer je bilo dovolj dijakov, kar bi v bistvu odprlo možnosti ustanovitve priznanih slovenskih šol v Gorici in Trstu, čemur so Italijani nasprotovali. Pisec je zahteval strokovnost učiteljskega kadra, kar naj za slovenske šole ne bi bil velik problem. Očitno je že tedaj imel v mislih kader bivše gimnazije v Gorici kot tudi slovenske profesorje in učitelje, ki so se vračali iz internacije v Italiji.⁴⁴ Obenem je bil kritičen do veljavnih šolskih programov in menil, da je v sklopu novega šolstva nujna prilagoditev italijanskih učnih načrtov slovenskim potrebam, kar naj bi opravili sposobni profesorji. Zahteval je še, naj bodo šole "prava narodna vzgojevališča", in da se ne smejo sprevreči v politične predavalnice. Zadnja zahteva se je dotikala uveljavitve dveh ur verouka, kot je bilo to predvideno v starih jugoslovanskih programih, kar je ta krog tudi dosegel. Zahteve so bile objavljene kot programski dokument duhovščine in katoliških staršev in so jasno izpostavile apolitičnost šole. Za pisca člankov v *Slovenskem Primorcu* naj bi bil namreč namen šole "vzgojiti otroke v prave Slovence ne pa v fanatične pristaše te ali one stranke", kar je bila "bistvena zmeta fašistične šolske vzgoje".⁴⁵ V nasprotju s tem je *Primorski dnevnik* izpostavljal potrebo, da mora šola poučevati to, kar hoče ljudstvo oz. ljudska oblast. Na dveh idejnih bregovih pa sta si bila lista tudi glede nameščenja učnega kadra. Novica, da so imeli zavezniki na razpolago profesorje in učitelje, ki bi lahko začeli z delom v šolskih klopih, je očitno presenetila krog okoli *Primorskega dnevnika*, ki je tudi javno spraševal o njihovih imenih. To tudi pojasnjuje ostra stališča *Primorskega dnevnika* do nameščenja profesorjev, ki so sodelovali v gimnaziji leta 1944, saj ostrina napadov kaže, da jim je okoli šolskega vprašanja zadeva dejansko ušla iz rok in da se je v con A prav zaradi šole zasedrala neodvisna inteligenca, ki je bila predvsem v Gorici že globoko vključena v socialno tkivo in ki je postala tudi kulturno zelo aktivna, kot je razvidno iz polemike ob miklavževanju v Verdijevi dvorani.

Polemika okrog miklavževanja v Verdijevi dvorani

Grobi medijski napadi ob miklavževanju v Verdiju predstavljajo zadnje dejanje opisane zgodbe in pomenijo dokončni zlom med demokratično usmerjenim krogom, ki se je zbiral okrog *Slovenskega Primorca*, in do tedaj še dokaj zmernim *Soškim tednikom*. Razhod sovпада tudi z javnim dis-

³⁸ *Primorski dnevnik*, 13. 9. 1945, leto 1, št. 104, str. 2.

³⁹ Bojkot vpisovanja v šolo so ljudske oblasti umaknile po osebem tajnem pogovoru med Srečkom Barago in špektorjem za slovenske šole in odvetnikom Franjem Tončičem. Glej Bratina, *Petdeset let*, Koledar 1995.

⁴⁰ *Primorski dnevnik*, 19. 9. 1945, leto 1, št. 109, str. 2.

⁴¹ Premestitev Andreja Budala, enega izmed vidnih predstavnikov bodočega levega tabora, iz Vidma v Gorico je bila zavrnjena z obrazložitvijo, da se je ob zavrnitvi ponudbe okrožnega nadzorništva v Gorici odpovedal premestitvi. Budalu je bilo namreč ponujeno celo mesto okrožnega nadzornika, ki pa ga je zavrnil v začetku septembra istega leta. Glej *Primorski dnevnik*, 15. 11. 1945, leto 1, št. 158, str. 2.

⁴² *Slovenski Primorec*, 12. 9. 1945, leto 1, št. 3, str. 4.

⁴³ *Slovenski Primorec*, 5. 9. 1945, leto 1, št. 2, str. 3.

⁴⁴ Za Trst se je problem deloma rešil s kadrom, ki je poučeval v gimnaziji slovenskih beguncev v taborišču v Monigu pri Trevisu.

⁴⁵ *Slovenski Primorec*, 5. 9. 1945, leto 1, št. 2, str. 3.

Ljudski dom (prej Trgovski dom) v Gorici (foto: Peter Černic, 2006).

tanciranjem *Slovenskega Primorca* od nove ustave FLRJ, ki je po mnenju uredništva časopisa negativno reševala odnose med Cerkvijo in državo. Katoliški tabor si je opomogel in tudi na terenu razbil vsiljeno kulturno-prosvetno enotnost; katoliški tabor je ponovno dobil svojo identiteto. Rodila se je kulturno-prosvetna bipolarnost, ki je zaznamovala goriško zamejsko povojno življenje vse do naših dni, kar je prisililo krog, ki se je zbiral okrog Ljudskega doma, da je tudi sam organiziral svoje miklavževanje prav v Ljudskem domu v Gorici.

Glasovi o samostojnem miklavževanju v Verdijevi dvorani, najprestižnejši dvorani v mestu, so zgodaj vzbudili pozornost tako na straneh *Soškega tednika* kot tudi *Primorskega dnevnika*. *Primorski dnevnik* se je prvi odzval 17. novembra,⁴⁶ *Soški tednik* mu je sledil teden kasneje 24. novembra.⁴⁷ Oba časopisa sta bila v zapisu zelo ostra. Prireditelj sta predstavila v luči kontinuitete z miklavževanjem, ki ga je katoliški krog v Gorici oblikoval pod nemško okupacijo leto prej v isti dvorani. Tarča napadov je bil predvsem Drago Petkovšek, ki so ga označili za kolaboracionista in zato pozvali gledalce, naj se predstave ne udeležijo. Še ostrejši

je bil zapis v *Soškem tedniku* 8. decembra,⁴⁸ ko je po prireditvi predstavo prikazal v luči uveljavljanja emigrantskih, bivših "kolaboracionističnih" krogov. Ocena *Soškega tednika* je bila neizprosna: "Narodni izdajalci slovenskega naroda, belogardisti pa so se umaknili roki pravice. Razširili so se preko narodnostnih meja in čakali trenutka, ko bi znova zahrbtno napadli pridobitve štiriletne borbe slovenskega naroda in vsaj po možnosti zabarantali Primorsko. Spletkarili so po Rimu, Forliju, Vidmu, Trevisu itd. Končno so agenti morečega režima nasilja prijadrali v Gorico. Začeli so spletkariti in se skupljati okrog Slovenskega Primorca, nepolitičnega glasila, ter pričeli z gonjo. Začelo se je na kulturnem, šolskem polju posebno tam, kjer nimajo starši pregleda nad svojo deco. Pomagači okupatorja, znani propagandisti kolaboracionizma, "ubogi falirani ljubljanski študentje", uredniki belogardističnih glasil kot *Vipavec*, so priredili s pomočjo naših zaveznikov Miklavževanje." Ostrina in grobost napada sta nerazumljivo pretirani in nepričakovani, postajajo pa bolj razumljivi, ko v zapisih tedanjega ravnatelja na 13-razredni deški šoli Šolski dom H. Močnika odkrijemo, da se je na šoli življenje in delovanje ogrelo, "ko smo videli kako so vsi: zavezniška uprava in ljudstvo hrepeneli in tekmovali da osrečijo in razvesele naše malčke z darili, ko smo uprizorili pod režijo tajnika Maksa Komaca igrico Miklavž prihaja".⁴⁹

Šolsko področje, na katerem se je katoliški tabor tako močno angažiral, je postalo izhodišče za razvoj samostojne ter svobodne kulturne in prosvetne dejavnosti, *Slovenski Primorec* pa referenčna točka za vse demokratično usmerjene Slovence v Gorici. Prav zaradi tega so bili od tistega trenutka dalje napadi na list vedno bolj pogosti in ostri, saj je partizanski tisk, zagovornik ljudske demokracije, videl v njem realnega antagonista, torej "reakcionarja" in "fašista tretje vrste", ki zahrbtno razdira enotnost in s svojim delovanjem neti nove spore ter preprečuje, da bi ljudstvo živelo v miru in solidarnosti.⁵⁰ Danes, po šestdesetih letih bi ga lahko manj opredeljeno označili kot glasnik slovenstva in katolištva v duhu demokracije.

⁴⁶ *Primorski dnevnik*, 17. 11. 1945, št. 160, str. 2.

⁴⁷ *Soški tednik*, 24. 11. 1945, št. 21, str. 4.

⁴⁸ *Soški tednik*, 8. 12. 1945, št. 23, str. 4.

⁴⁹ Močnik, *Spomini in izkustva*, str. 198.

⁵⁰ *Soški tednik*, 29. 12. 1945, št. 26, str. 2.

Obnovljena Verdijeva dvorna v Gorici (foto: Peter Černic, 2006).

VIRI IN LITERATURA

ČASOPISNI VIRI

- Bollettino dell'Arcidiocesi di Gorizia*, 1943–1945.
Goriški list, 1945.
Partizanski dnevnik, 1944, 1945.
Primorski dnevnik, 1945.
Slovenski Primorec, 1945.
Soški tednik, 1945.

LITERATURA

- Artač, Ivan: Ob zlatem jubileju obnovitve slovenskega šolstva na Tržaškem. *Koledar 1995*. Gorica : Goriška Mohorjeva družba, 1994, str. 62–65.
- Bajc, Gorazd: Slovenski Primorec in razhajanja s Primorskim dnevnikom. *Annales. Series historia et sociologia*, 10, 2000, št. 1, str. 139–152.
- Bratina, Slavko: Petdeset let slovenskih šol. *Koledar 1995*. Gorica : Goriška Mohorjeva družba, 1994, str. 65–69.
- Černic, Peter: La ripresa dei cattolici sloveni nel Goriziano (1943–1945): un problema da affrontare. *Tra Osoppo e Osvobodilna fronta: Fonti e Problemi di Storia della resistenza nel Goriziano* (uredila Liliana Ferrari). Gorica : Istituto sociale di storia religiosa, 2006, str. 81–96.
- Geržinič, Alojzij: *Boj za slovensko šolstvo na Primorskem za delovanja dr. Srečka Baraga pri ZVU*. Buenos Aires : Slovenska kulturna akcija, 1983.
- Humar, Kazimir: I cattolici sloveni durante la guerra e la resistenza. *I cattolici Isontini nel secolo XX. III.: Il Goriziano tra guerra, resistenza e ripresa democratica (1940–1947)*. Gorica : Istituto di storia sociale e religiosa, 1987, str. 201–210.
- Humar, Kazimir: Dr. Anton Kacin, *Koledar 1985*. Gorica : Goriška Mohorjeva družba, 1984, str. 150–152.
- Humar, Kazimir: Zlatomašnik msgr. dr. Franc Močnik. *Koledar 1985*. Gorica : Goriška Mohorjeva družba, 1984, str. 119–121.
- Klinec, Rudolf: *Zgodovina Goriške Mohorjeve družbe*. Gorica : Goriška Mohorjeva Družba, 1967.
- Mellinato, Giulio; Andri, Adriano: *Scuola e confine. Le istituzioni educative della Venezia Giulia 1915–1945*. Trieste : I quaderni di Qualestoria, 1994.
- Močnik, Hubert: *Spomini in izkustva*. Gorica : Goriška Mohorjeva družba, 1971.
- Novak, Alojzij: *Črniška kronika* (uredil Boris Mlakar). Ljubljana : Družina, 1992.
- Perat, Mariza: Ob petdesetletnici Slovenskega Primorca. *Koledar 1996*. Gorica : Goriška Mohorjeva družba, 1995, str. 42–43.
- Rustja, Božo: Če vam pride na misel duhovništvo, je nikar ne odbijte! Intervju s Francem Močnikom. *Ognjišče*, 1997, št. 11, str. 33–37.

 R I A S S U N T O

La riorganizzazione del blocco cattolico a Gorizia nel 1945, alla luce della polemica tra lo Slovenski Primorec e la stampa partigiana

La riorganizzazione del blocco cattolico a Gorizia dopo la sua liberazione nel 1945 fu molto veloce. Il blocco dei cattolici, raccolti intorno alla curia arcivescovile, riuscì infatti ad avere un ruolo decisivo, subito dopo l'instaurazione dell'Amministrazione militare alleata e dopo la normalizzazione della situazione a Gorizia, sia per far valere i diritti nazionali sloveni in città sia nel riunire e nell'organizzare quegli Sloveni che non si riconoscevano nel pensiero unico culturale e politico che allora caratterizzava la comunità slovena a Gorizia. Il lavoro svolto dal cerchio raccolto intorno all'arcivescovado si mostrò dapprima con la pubblicazione del settimanale Slovenski Primorec, che nonostante il boicottaggio dell'"autorità popolare" riuscì a portare il suo messaggio in mezzo al pubblico. Il suo successo fu evidentemente così

grande, che dal dicembre del 1945 la stampa partigiana si dovette scontrare col settimanale ed entrare quasi regolarmente in aperta polemica con esso. Nell'articolo l'autore cerca di cogliere attraverso la lettura delle polemiche indirette sulla carta stampata il significato del lavoro del cerchio riunitosi intorno allo Slovenski Primorec, che cominciò ad attuare una politica autonoma di collaborazione con l'Amministrazione militare alleata, nella consapevolezza che solo questo modo di procedere poteva portare ad una reale affermazione degli Sloveni in una città a loro ostile. La campagna mediatica per la creazione di scuole slovene sotto l'Amministrazione militare alleata, che caratterizzò i primi numeri del settimanale, dimostra ampiamente la lungimiranza del cerchio, che appoggiò la proposta alleata di istituire delle scuole slovene a Gorizia: questo permise allo stesso tempo anche il ritorno degli intellettuali sloveni che si dispersero per l'Italia durante il fascismo e dopo la Liberazione. Questo cerchio di persone, che a partire dall'ottobre del 1945 trovò un lavoro stabile a Gorizia, in breve tempo divenne il fulcro dell'attività culturale e divulgativa svolta in maniera autonoma ed indipendente della comunità cattolica slovena di Gorizia.